

Досягнення кожного науковця в значній мірі залежать від свідомості, загальної культури, економічного виховання, оволодіння технічними, економічними і правовими знаннями та уміння застосовувати їх на практиці.

Отже, формування екологічної культури – це найважливіше завдання нашої держави, адже від стану навколишнього середовища залежить здоров'я населення. Саме підвищення рівня екологічної освіти, нове екологічне мислення та екологічний гуманізм повинні стати стратегією й тактикою виживання майбутніх поколінь. Становлення економічної культури спеціалістів різних рівнів повинно опиратися на ідеологію та морально-етичні принципи, що призведе до економічного оздоровлення й оновлення підприємств, установ та суспільства загалом з метою вироблення відповідної культури господарювання. Наука абсолютно не була б такою продуктивною, коли б не мала настільки притаманну їй розвинену систему методів, принципів, і імперативів пізнання. Саме правильно обраний метод поруч із талантом вченого допомагає йому пізнавати зв'язок явищ, розкривати їх сутність, відкривати закони та закономірності.

Література:

1. Качан Н. С. Взаємозв'язок системи і структури: філософсько-економічний аспект [Текст] / Н. С. Качан // Наукові праці КНТУ. – 2010. – № 17. – с. 36–42.
2. Киселев Н. Н. В гармонии с природой / Н. Н. Киселев. – К.: Наукова думка, 1989. – 323 с.
3. Поплавська Ж., Поплавський В. Економіко-філософські аспекти людського капіталу [Текст] / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник НАН України. – 2002. – №12. – С. 14–21.

УДК 001:344.44

М. Д. Чміль,
аспірант кафедри фінансів

НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ

Активізація наукових досліджень, яка викликана збільшенням вимог до результативності наукового процесу і необхідністю його обґрунтованих змін з метою підвищення ефективності, актуалізувала проблему адекватного уявлення найбільш значущих для теорії і практики результатів наукового пошуку. Прагнення створити цілісну теорію, здатну змістовно обґрунтувати той чи інший аспект наукового процесу і розкрити ключові процедури ефективного оперування ним в сучасних умовах, часто приводить дослідників до необхідності побудови різних наукових концепцій.

На сучасному етапі ідея систематизації знань про певну сторону наукового процесу у вигляді цілісної теорії залишається недостатньо розробленою в змістовному плані. Зокрема, не визначено загальне розуміння

концепції, не встановлені її структурні компоненти, їх цільове призначення і смислове наповнення, не розроблена технологія побудови концепції, не виявлені показники її новизни, значущості та результативності, не досліджені можливості експериментальної перевірки тощо. Тому, виступаючи провідною метою багатьох досліджень, концепції досі вирізняються комплексністю і змістовною різноманітністю, що часто не дозволяє не тільки обговорювати питання щодо повноти та достовірності поданої теорії, а й щодо можливості її практичного використання в сучасних умовах.

Потреба в заповненні даної методологічної прогалини в науковій теорії привела до необхідності цілісного обґрунтування змісту концепції як форми представлення результату наукового дослідження і апарату вирішення тих чи інших проблем.

Можливість ефективного використання концепції в сучасних умовах демонструється двома аспектами її внутрішнього змісту: по-перше, межами застосовності, в яких відображаються загальні умови, в яких доцільно використовувати розроблену концепцію (цільова аудиторія, особливості суб'єктів, вимоги до засобів наукового процесу тощо), і, по-друге, ступенем ефективності роботи науковців в рамках даної концепції. У той же час зовнішня експертиза концепції передбачає ще й оцінку ступеня її позитивного впливу на науковий досвід в цілому, організаційне вдосконалення наукового процесу, оптимізацію ресурсів за рахунок впровадження рекомендацій, що містяться в концепції тощо. Все це необхідно обов'язково враховувати при оформленні результатів наукової діяльності у вигляді концепції.

Аналіз і оцінку будь-якої концепції необхідно здійснювати з трьох основних позицій. По-перше, з точки зору узгодження її змісту з історіографією досліджуваної проблеми, відповідності логіці становлення науки в цілому та досліджуваного напрямку зокрема. По-друге, з позиції наукової новизни і теоретичної значущості укладеного в концепції матеріалу. І, по-третє, з точки зору практичної значущості для масового використання, тобто адаптованості змісту концепції до умов сучасної науки, можливості отримання з її допомогою необхідних результатів.

У науковій теорії і практиці до теперішнього часу відсутня однозначне трактування поняття «концепція». Її визначають як основну думку, задум, що визначає зміст чого-небудь; стратегію наукової діяльності, що визначає розробку відповідних теорій; систему поглядів на процеси і явища в природі і суспільстві [1]; зв'язок понять, якою вона представляється свідомості вченого; провідну ідею, основну думку чого-небудь або синонім теорії; спосіб пізнання, трактування яких-небудь явищ, основну точку зору, ключову ідею для їх освітлення або провідний задум, конструктивний принцип різних видів діяльності і т.д.

Термін «концепція», як правило, використовується в двох основних контекстах: внутрішньому або зовнішньому по відношенню до процесу вивчення явища, а саме, як ідея дослідження або як форма представлення результатів наукової роботи. В останньому випадку концепція являє собою певну теоретичну конструкцію і тому повинна мати чітко виражену логічну структуру.

Найбільш точним є розуміння концепції як сукупності наукових знань про досліджуваний об'єкт, оформлених спеціальним чином. Як справедливо зазначає І.М. Кузнецов, оформлення результатів науково-дослідної діяльності в письмовому вигляді здійснюється найчастіше виходячи з двох міркувань. По-перше, тільки в такому вигляді можна викласти ідеї, пропозиції і результати на строго науковому мовою і в строго логічній формі. По-друге, основне завдання будь-якої наукової роботи - довести нове наукове знання до найширших кіл наукової громадськості. Якщо це знання залишається тільки в голові вченого і про нього ніхто не може прочитати, то таке знання виявиться незатребуваним і, по суті справи, марним для науки [2, с. 181].

Концепція як результат наукового дослідження покликана забезпечити ефективне оперування досліджуваним феноменом в сучасних умовах. Звідси випливає загальне функціональне призначення концепції для наукової теорії :

- синтезувати окремі знання в єдину логічну систему;
- пояснити суттєві характеристики, зв'язки, закономірності виникнення та розвитку досліджуваного явища;
- представити методологію його дослідження;
- передбачити перспективи його розвитку і розкрити особливості пов'язаних з ним факторів об'єктивної реальності;
- представити практичний апарат для ефективного оперування з досліджуваним явищем.

Розуміння призначення і особливостей змісту концепції може створити враження про синонімічність термінів «теорія» і «концепція». Традиційно під теорією в науці розуміють систему узагальненого достовірного знання про той чи інший «фрагмент» дійсності, яка описує, пояснює і передбачає функціонування визначеної сукупності складових її об'єктів [3]. Дійсно, за своєю будовою, компонентним складом і властивостями концепція відповідає теорії. Однак, ми бачимо між ними ряд принципових відмінностей:

- 1) на основі однієї теорії може бути побудовано безліч концепцій;
- 2) концепція в змістовному плані відображає тільки окремий аспект теорії, оскільки конкретизована певною її стороною;
- 3) концепція має більш чіткі контури і на відміну від теорії не має неопрацьованих напрямків, невирішених завдань, питань і т.д., оскільки в концепцію включаються тільки ті відомості, щодо яких отримані достовірні дані;
- 4) концепція на відміну від теорії завжди має однозначну термінологію.

Для того, щоб ідентифікувати концепцію, як наукову теорію, обов'язковим є виділення основних її компонентів. В структуру концепції повинні входити наступні розділи:

- 1) загальні положення;
- 2) понятійно-категоріальний апарат;
- 3) теоретико-методологічні основи;
- 4) ядро;
- 5) змістовно-сміслові наповнення;

6) умови ефективного функціонування і розвитку досліджуваного феномена;

7) верифікація.

Загальні положення включають мету концепції, правову та методичну основи, місце в науковій теорії і системі міждисциплінарного знання, а також межі її застосування, представлені об'єктами, на які поширюється дія висунутих положень, областями педагогічної дійсності, специфікою суб'єктів педагогічного процесу, умовами ефективного функціонування і розвитку досліджуваного явища. Даний розділ дозволяє визначити призначення концепції, обґрунтувати правомірність її основних положень, а також розкрити можливості реалізації концепції і межі її ефективного використання.

Понятійно-категоріальний апарат складається з усіх робочих визначень, звернення до яких передбачається в рамках концепції, а також зв'язків між ними. Призначення даного розділу полягає в упорядкуванні термінології, яка по-різному розуміється в науці, відповідно до провідної системоутворюючої концептуальної ідеї. Це надає результатам дослідження однозначності трактування і підсилює доказовість висновків.

Теоретико-методологічні основи включають вихідні методологічні процедури вивчення відповідної проблеми, до яких відносяться використовувані теоретико-методологічні підходи, теорії, методи, методики і технології, висунуті наукові припущення і тощо. Даний розділ забезпечує високий рівень теоретизації і обґрунтованості висунутих положень. Його подання дозволяє визначити вихідні дослідні позиції і напрямки здійснюваного наукового пошуку.

Ядро концепції включає сукупність закономірностей і принципів функціонування та розвитку досліджуваних процесів, виявлених із залученням зафіксованих теоретико-методологічних підстав. Його подання дозволяє оцінити сучасний стан досліджуваної проблеми, простежити перспективи її становлення і розвитку, технологічно грамотно організувати роботу з об'єктом дослідження, що, в свою чергу, дає можливість отримати достовірні результати і розширити уявлення про об'єкт в теоретичному і практичному плані.

Змістовно-сміслові наповнення концепції являє собою проекцію теоретичних положень на практичну сферу діяльності науковця. В цій якості може виступати побудована система функцій, виділені етапи діяльності, розроблена модель досліджуваного аспекту наукового процесу тощо. Даний розділ дозволяє представити авторську позицію щодо застосування теоретичних знань про об'єкт, виявити сферу практичного застосування і розкрити технологію його використання для вирішення відповідних завдань.

Умови ефективного функціонування і розвитку досліджуваного явища характеризують спеціальним чином підібрану систему заходів, що забезпечує більш продуктивне становлення і розвиток досліджуваного наукового феномена. Даний розділ дозволяє розкрити можливості вдосконалення взаємодії з досліджуваним об'єктом в реальній практичній діяльності науковця.

Верифікація концепції відображає основні положення практичного підтвердження результативності використання розробленої концепції. Цей розділ є заключним і слугує для виявлення тих теоретичних суджень, для яких можуть бути знайдені докази в практиці використання об'єкта дослідження. Крім того, тут розкриваються особливості організації наукового експерименту з перевірки та оцінки концепції в цілому (аж до зазначення адекватних статистичних методів, бажаних експериментальних планів, діагностичних методик, критеріально-рівневих шкал тощо).

Таким чином, подання концепції відповідно до запропонованої структури: надає їй вид цілісної теорії; забезпечує комплексність авторських висновків; привносить необхідні якості логічної послідовності, наочності, завершеності; чітко визначає сферу її ефективного застосування. Недостатня увага до будь-якого з виділених компонентів знижує якість концепції і ускладнює її подальший розвиток і використання.

Орієнтація сучасної науки на підвищення її якості в значній мірі активізувала науково-дослідницьку діяльність з пошуку нових форм, методів, технологій наукового процесу. При цьому розробка і впровадження поодиноких заходів, що оптимізують окремі його аспекти, вже не здатні задовольнити високі вимоги до якості результатів досліджень. Все частіше звучить думка про необхідність комплексного вирішення наукових проблем, дослідження яких неможливе без побудови і обґрунтування цілісних наукових теорій, концепцій, вчень, які систематично розкривають внутрішні характеристики досліджуваних процесів, особливості взаємодії системних елементів, шляхи та засоби досягнення запланованих результатів.

У той же час відсутність однаковості в розумінні будови і наповнення такої методологічно складної конструкції як концепція в значній мірі ускладнює наукове співробітництво вчених в дослідженні того чи іншого феномену, формування про нього узагальнених науково достовірних уявлень, і, крім того, знижує адекватність оцінювання побудованих концепцій та істотно звужує можливості її масового використання. Тому, спираючись на розроблені в теорії науки ідеї про призначення, будову, зміст, особливості та механізми розробки наукових концепцій, було сконцентровано увагу на загальних питаннях створення концепцій, як специфічного виду наукової теорії, що забезпечує комплексне знання про досліджуваний феномен і способи оперування ним в умовах сучасної науки.

Література:

1. Вишнякова С. М. Професійна освіта: Словник. Ключові поняття, терміни, актуальна лексика. - М.: НМЦ, 1999. - 538 с.
2. Кузнецов І. Н. Наукове дослідження: Методика проведення і оформлення. - М.: Видавничо-торгова корпорація «Дашков и К^о», 2004. - 432 с.
3. Філософський словник / Під ред. І. Т. Фролова. - М.: Политиздат, 1987. - 590 с.